

מחקר הערכה – הכפר הווירטואלי למניעת אלימות לילדים (ABV4KIDS): האם פעילויות בכיתה ובמרחב וירטואלי תלת מימדי יכולות לצמצם אלימות ברשת?

טלי היימן
האוניברסיטה הפתוחה
talihe@openu.ac.il

דורית אולניק-שמש
האוניברסיטה הפתוחה
doritol@openu.ac.il

איל רבין
האוניברסיטה הפתוחה
eyalra@openu.ac.il

Evaluation research – The Virtual Anti Bullying Village for kids: Does Activities at Class and at 3D Virtual Space can Reduce Cyber-Bullying?

Eyal Rabin Dorit Olenik-Shemesh Tali Heiman
The Open University of Israel The Open University of Israel The Open University of Israel

Abstract

The phenomenon of cyber-bullying among children and adolescents has been increased in recent years (Nicol & Fleming, 2010). A virtual 'Anti-Bullying Village for kids' was designed and operated by the European Commission, during the years 2011-2012, in order to examine and cope with cyber-bullying in an international level. This innovative and cooperative project included pupils from: Israel, Germany, Norway, Poland and UK. The program aims at helping pupils to understand cyber-bullying as well as cope with it. Evaluation research was conducted for the project in Israel in one of the class that participated at the project. 60 pupils (26 who participated the project and 34 who didn't), answered a questionnaire, before and after the project operation. At the end of the project, the pupils reported that the project was important and enjoyable, and that they gain new knowledge about cyber-bullying, its nature, risks and ways of prevention. Nevertheless, they expressed a need for more practical tools for dealing and coping with Cyber-bullying. There were no differences between the two groups in cyber-bullying indicators before the project, but at the end of the project, there were more cyber-bullying incidents at the group that did not take a part in the project, while no change was found at the participants' group.

Keywords: Cyber-bullying, 3D virtual space, evaluation research.

תקציר

בשנים האחרונות חלה עלייה בשכיחות תופעת האלימות ברשת (Nicol & Fleming, 2010). במטרה להתמודד עם התופעה, תוכנן והופעל במסגרת האיחוד האירופי בשנים 2011-2012, פרויקט בינלאומי ייחודי – 'הכפר הווירטואלי למניעת אלימות לילדים'. לפרויקט זה שותפים תלמידים מישראל, גרמניה, נורבגיה, פולין ואנגליה, המנסים להתמודד באופן שיתופי עם שאלות לגבי מקורות האלימות, אפשרויות למניעתה והדרכים להתמודד איתה. בישראל השתתפו בפרויקט תלמידים משני בתי ספר. הפרויקט לווה במחקר הערכה באחת הכיתות שהשתתפו בפרויקט. מטרת המחקר היתה למדוד את עמדות התלמידים כלפי ההשתתפות בפרויקט, מודעותם לאלימות ברשת ואת השפעת ההשתתפות על היקף האלימות ברשת. המחקר כלל 60 תלמידים: 26 תלמידים

שהשתתפו בפרויקט ו-34 תלמידים שלא השתתפו בפרויקט. כולם ענו על שאלון בתחילת הפרויקט ובסיומו. התלמידים שהשתתפו בפרויקט דיווחו כי הם רואים חשיבות בלמידת הנושא ושביעות רצון גבוהה מהפרויקט. התלמידים ציינו כי הם יודעים יותר מהן הסכנות של אלימות ברשת וכי ההשתתפות בפרויקט מסייעת לצמצם אלימות. עם זאת, התלמידים דיווחו כי הם מעוניינים ביותר כלים פרקטיים להתמודדות עם אלימות. בהשוואה בין הקבוצות, נמצא כי בתחילת הפרויקט לא היה הבדל בין הקבוצות בממדי האלימות. לעומת זאת, בתום הפרויקט דווח על עלייה בממדי האלימות בקבוצה שלא השתתפה בפרויקט, אך לא בקבוצה שהשתתפה. בהרצאה יוצג הפרויקט, בליווי סרטים, תמונות ותוצרים של התלמידים. נדון בתוצאות שנמצאו ונעמוד על היתרונות והקשיים הנלווים לתהליך למידה שכזה.

מילות מפתח: אלימות ברשת, מרחב וירטואלי תלת מימדי, מחקר הערכה.

רקע

בשנים האחרונות חלה עלייה בשכיחות תופעת האלימות ברשת ויותר תלמידים מאוכלוסיות שונות חווים אלימות ברשת (Nicol & Fleming, 2010). אלימות ברשת מוגדרת כפעילות תוקפנית, מכוונת וגלויה שמטרתה לפגוע באדם אחר באמצעות האינטרנט ובאמצעי תקשורת נוספים (Smith, 2004; Ybarra & Mitchell, 2004; Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell, & Tippett, 2008). הגדרת האלימות ברשת מורכבת משלושה קריטריונים מרכזיים. הראשונה, פעולות שנעשות ברשת על ידי התוקף בכוונה לפגוע ונתפסות כפוגעות על ידי הקורבן. השנייה, דפוס של הישנות או חזרה על הפעולה. והשלישית, מעשה האלימות מתבצע במסגרת יחסים בלתי שוויוניים שבהם לאחד הצדדים יש יתרון על פני הצד השני (Smith et al., 2008). נהוג לחלק את המשתתפים באלימות ברשת לשלוש קבוצות מובחנות – קורבנות, בריונים ועדים (Nicol & Fleming, 2010). במחקר שנערך בשנת 2011 בישראל דיווחו כ-16% מהתלמידים כי היו קורבנות לאלימות ברשת האינטרנט, 12% מהתלמידים דיווחו כי היו בריונים ברשת ו-32.6% מהתלמידים דיווחו כי היו עדים לאלימות ברשת (Olenik, Shemesh, Heiman & Eden, 2012). מחקר אשר סקר את השימושים אותם עושים בני נוער ברשת האינטרנט, מעלה כי בצד היתרונות בשימוש ברשת האינטרנט, ילדים ובני נוער חשופים להטרדות ואלימות, והם זקוקים לכלי התמודדות יעילים להתנסויות חיוביות ברשתות חברתיות (וייסבלאי, 2011).

במטרה להתמודד עם בעיות האלימות ברשת, תוכנן והופעל במסגרת האיחוד האירופי בשנים 2011-2012, פרויקט בינלאומי ייחודי להתמודדות ומניעה של אלימות – 'הכפר הווירטואלי למניעת אלימות לילדים' (Anti Bullying Village for kids – (ABV4Kids). לפרויקט זה שותפים תלמידים מישראל, גרמניה, נורבגיה, פולין ואנגליה, המנסים להתמודד באופן שיתופי עם שאלות לגבי מקורות האלימות, אפשרויות מניעתה והדרכים להתמודד איתה. הפרויקט מאפשר לתלמידים מהמדינות השונות לתקשר ולשתף פעולה ביניהם, באמצעות פלטפורמה יעודית של עולם וירטואלי תלת מימדי. בפרויקט השתתפו תלמידים משני בתי ספר בכל אחת מחמשת המדינות. מישראל השתתפו תלמידי כיתות ז' משני בתי ספר, ברעננה וברמת גן.

מטרת הפרויקט הינה להעלות את המודעות לנושא האלימות ולסכנותיה, לשנות את תפיסות התלמידים כלפי התופעה, ולספק כלים להתמודדות עם הנושא, כל זאת במרחב וירטואלי ייחודי, המכונה: 'כפר וירטואלי למניעת אלימות' (Anti bullying Village) שפותח במיוחד למטרה זו ע"י משתתפי התוכנית ומומן ע"י האיחוד האירופאי במסגרת התוכנית 2010-2012-LLP. הכפר הווירטואלי למניעת אלימות משלב, הלכה למעשה, למידה מסדר ראשון אודות אלימות בבית הספר ואלימות ברשת לבין למידה מסדר שני של מיומנויות למידה במאה ה-21, כגון למידה מרחוק (e-learning), השתתפות מקוונת במרחב דמוקרטי (e-participation), שיתוף פעולה במרחב מקוון (e-collaboration) ועוד. למידה זו התרחשה לאורך שנתיים בסביבה רבת תרבותית ורב שפתית בצורה חדשנית, חווייתית ומהנה.

במהלך הפרויקט פעלו התלמידים מחמש המדינות גם ברמה בינלאומית (באי הווירטואלי) וגם ברמה המקומית (בתוך הכיתה). ברמה הבינלאומית, הוקם לצורך הפרויקט עולם ווירטואלי (אי) תלת מימדי באמצעות טכנולוגיית OpenSim. כל תלמיד קיבל אוטר (יצוג ווירטואלי של התלמיד) אשר באמצעותו הוא יכול לפעול באי. נציגי התלמידים התבקשו להחליט באופן דמוקרטי וחופשי כיצד הם מעוניינים שהעולם הווירטואלי שלהם יראה ויפעל. בהתאם להחלטת התלמידים, נבנה בכפר פרלמנט תלמידים ווירטואלי בו נפגשו אחת לשבועיים נציגי הפרלמנט והחליטו אילו אירועים ואילו פעילויות יתרחשו בכפר. כמו כן עסקו הנציגים בשאלה כיצד יעשה תהליך קבלת ההחלטות. בנוסף לבניין הפרלמנט שהוקם באי, נבנו בכפר גם מרכז לאומנות ויצירה, מרכז להצגת סרטים, ומרחבים לפגישות לא פורמליות בין התלמידים, כשמיקוד כל הפעילויות הללו הוא בנושאים של אלימות ומניעתה. במרחבים השיתופיים התקיימו סדנאות על ידי מומחים בנושאים הרלוונטיים לפרויקט וכנס וירטואלי בין יומיים. בנוסף, לכל אחד מבתי הספר המשתתפים בפרויקט הוקצה שטח באי הווירטואלי בו עוצב ונבנה על ידי התלמידים בית הספר הווירטואלי שלהם ובו הציגו התלמידים עבודות חקר, תערוכות, שיעורים, סדנאות והרצאות בנושאים של מניעת אלימות בבית הספר, אלימות ברשת, גזענות ושנאת זרים. ההצגה באי הווירטואלי עודדה למידת עמיתים בין התלמידים מכל רחבי אירופה.

ברמה המקומית, התלמידים שהשתתפו בפרויקט עברו תהליך למידה אשר כלל הרצאות פרונטליות בנושא אלימות ברשת, דיונים כיתתיים והכנה של סרטים, פוסטרים ומצגות בקבוצות קטנות. לצורך הכנת החומרים הוקצתה בכל אחד מבתי הספר שעה שבועית. במהלך השיעורים הכינו התלמידים בקבוצות את החומרים אשר הוצגו בכפר הווירטואלי. התלמידים המשיכו את העבודה על התוצרים גם לאחר שעות בית הספר כאשר הם מתקשרים זה עם זה באמצעות קבוצות פייסבוק ייעודיות או באמצעות מערכת הפורומים הבית ספרית. לדוגמא: תלמידי כיתה ח' מבית הספר ברמת גן יצרו שני סרטים באורך כולל של 8 דקות, 2 מצגות וארבעה פוסטרים בנושא. בחירת הנושאים לעבודות נעשו על ידי התלמידים. בסרטים שייצרו, הציגו התלמידים, את נושא האלימות במשחקים ווירטואליים רבי משתתפים ואת נושא זליגת האלימות מבית הספר אל המרחב האינטרנטי ובעיקר אל הרשתות החברתיות. במצגות ובפוסטרים, הציגו התלמידים בעיות הקשורות לאלימות וירטואלית כמו קבוצות שנאה בפייסבוק, עידוד לאנורקסיה ובולימיה באתרי אינטרנט, קריאה לחרמות והצקות ברשתות חברתיות ועוד. דוגמאות לתוצרים אלה יוצגו במהלך ההרצאה.

בישראל, לווה הפרויקט במחקר הערכה, אשר מטרתו היתה למדוד את עמדות התלמידים ושביעות רצונם כלפי ההשתתפות בפרויקט, וכן את עמדות התלמידים ורמת המודעות שלהם בנוגע לאלימות ברשת. בנוסף, נבחנה השאלה האם יש להשתתפות בפרויקט ייחודי זה השפעה על היקף האלימות ברשת.

הפרויקט כמו גם תוצאות מחקר ההערכה יוצגו בהרצאה המוצעת.

השערות המחקר

- התלמידים יביעו שביעות רצון מההשתתפות בפרויקט ורצון להמשיך בו.
- התלמידים ידווחו כי יש להם ידע רב יותר בנוגע לאלימות ברשת ולאופני ההתמודדות עמה.
- בקבוצת המחקר יהיה פחות דיווח על מקרים של אלימות ברשת בתום הפרויקט יחסית לקבוצת הביקורת.

שיטה

הליך המחקר

לאחר קבלת אישור ממשרד החינוך, פנינו למנהל בית הספר על מנת לקבל את אישורו להפעיל את הפרויקט והמחקר המלווה בבית ספרו. לאחר אישור המנהלת, נשלחו מכתבי הסבר לכל הורי התלמידים על הפרויקט ועל המחקר המלווה אותו. לכל התלמידים הובטחה אנונימיות וסודיות בעת מילוי השאלון וההתאמה בתשובות המשיבים נעשתה באמצעות קוד יחודי אשר נשמר בנפרד מהשאלונים. התלמידים לא חויבו לענות על השאלונים. בתחילת הפרויקט (תחילת שנה"ל תשע"א)

הועברו, באחד מבתי הספר המשתתפים בפרויקט, שאלוני דיווח עצמי לתלמידי הכיתה שהשתתפו בפרויקט ולכיתה נוספת של תלמידים, אשר לא השתתפו בפרויקט ואשר שימשו כקבוצת השוואה. בתום הפרויקט (סוף שנה"ל תשע"ב) הועבר סבב נוסף של השאלון לכלל התלמידים שענו על השאלון בסבב הראשון.

אוכלוסיית המחקר

במחקר השתתפו תלמידי בית ספר אחד מבין שני בתי הספר שהשתתפו בפרויקט. 60 תלמידים מכיתות ו-ז מבית ספר 8 שנתי אחד במרכז הארץ, כאשר 26 תלמידים השתתפו בפרויקט (קבוצת המחקר) ו-34 תלמידים לא השתתפו (קבוצת הביקורת). 48% מהמשיבות הן בנות. אחוז הבנות והבנים בשתי הקבוצות דומה.

כלי המחקר

שאלון עמדות כלפי ההשתתפות בפרויקט – בתום ההשתתפות בפרויקט הוצגו לתלמידים שהשתתפו במחקר (קבוצת המחקר) שבעה פריטים לגבי חוויותיהם מההשתתפות בפרויקט והתועלת שלדעתם ניתן להפיק מההשתתפות בפרויקט. כל התשובות היו בסקאלת ליקרט 1 (לא מסכים כלל) עד 5 (מסכים מאד). לדוגמה: "נהנית להשתתף בפעילויות של הפרויקט", "ההשתתפות בפרויקט מסייעת לצמצם את אלימות ברשת" וכדומה.

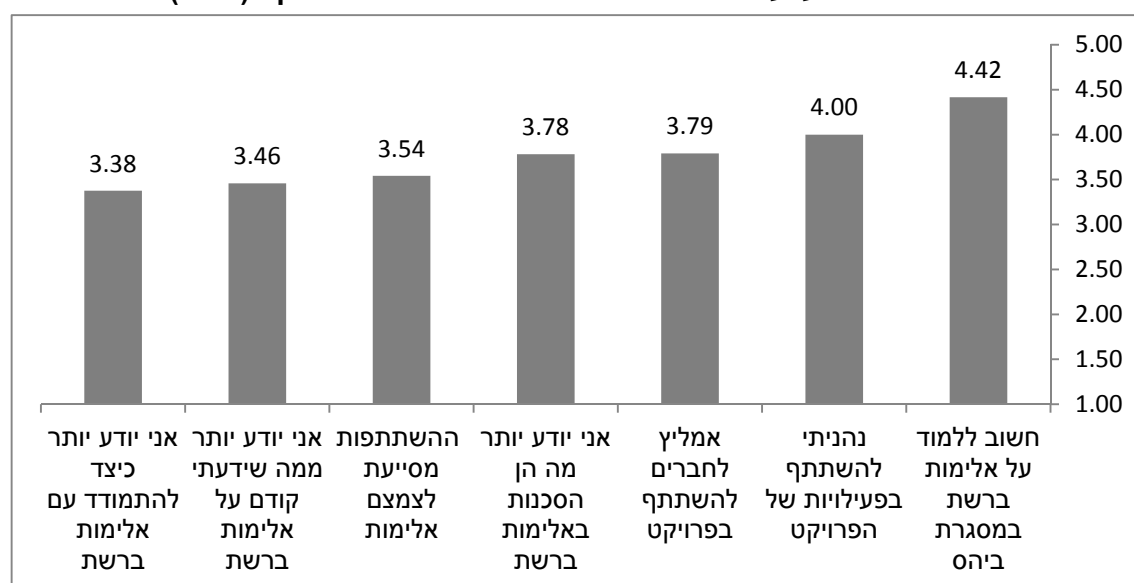
שאלון אלימות ברשת ואלימות פנים אל פנים – (Cyberbullying Questionnaire – Smith et al., 2008) תרגום ועיבוד לעברית: טרבלוס, אולניק-שמש והיימן (2011) – שאלון זה כולל 22 פריטים העוסקים במידת השימוש באינטרנט, חשיפה לאלימות ברשת וחשיפה לאלימות פנים אל פנים. השאלון תורגם מאנגלית לעברית ולאחר מכן תורגם חזרה לאנגלית על ידי 3 שופטים. במהימנות בין שופטים הגיעו להתאמה של 85%-90%. לשאלון תוקף מבנה ותוקף מבחין (Smith et al., 2008). בתחילת השאלון הוצגה לכלל המשיבים ההגדרה של "מהי אלימות ברשת".

תוצאות

עמדות התלמידים כלפי ההשתתפות בפרויקט

בתום הפרויקט נתבקשו התלמידים שהשתתפו בפרויקט לדרג בסולם מ-1 (לא מסכים כלל) עד 5 (מסכים מאד) שבע הצהרות המתייחסות לשביעות רצונם לגבי ההשתתפות בפרויקט ולמידת יעילותו של הפרויקט בהתמודדות עם אלימות ברשת. טבלה 1 מציגה את ממוצעי מידת ההסכמה של התלמידים.

טבלה 1. ממוצעי עמדות התלמידים כלפי ההשתתפות בפרויקט (n=24)

מתוך הטבלה ניתן לראות כי כל העמדות שהוצגו על ידי המשתתפים כלפי הפרויקט הן חיוביות. 88% מכלל התלמידים (ממוצע 4.42, ס.ת. 0.83) ציינו כי לדעתם חשוב במידה רבה או רבה מאד ללמוד על אלימות ברשת במסגרת ביה"ס. ממצא זה מעיד על המרכזיות והחשיבות שהתלמידים רואים בלמידת נושא זה.

התלמידים גילו שביעות רצון רבה מההשתתפות בפרויקט. 79% מהמשתתפים ציינו כי הם נהנו להשתתף בפרויקט (ממוצע 4.00, ס.ת. 1.02) ו-58% ציינו כי ימליצו לחברים להשתתף בפרויקט (ממוצע 3.79, ס.ת. 0.98). 52% (ממוצע 3.78, ס.ת. 1.13) מהתלמידים ציינו כי הם יודעים יותר בעקבות ההשתתפות "מה הן הסכנות של אלימות ברשת" ו-62% הסכימו עם הטענה כי הם "יודעים יותר ממה שהם ידעו קודם על אלימות ברשת בעקבות ההשתתפות בתוכנית" (ממוצע 3.46, ס.ת. 1.56). עם זאת, רק 42% מהתלמידים (ממוצע 3.38, ס.ת. 1.10) ציינו שבעקבות ההשתתפות בפרויקט הם יודעים כיצד להתמודד עם אלימות ברשת. כלומר, על-פי דיווחי התלמידים, שהשתתפו בפרויקט, התוכנית מספקת ללומד מרחב חווייתי ומהנה ללמידה, מעשירה את הידע שלו בנושא, אך לא מספקת מספיק כלים להתמודדות עם אלימות ברשת. לא נמצא הבדל בין הבנים לבנות, בפריטים אלה, בעמדותיהם כלפי הפרויקט.

השוואה בין קבוצת המחקר לקבוצת הביקורת

לפני הפעלת הפרויקט ועם סיומו, התלמידים בקבוצת המחקר והביקורת נשאלו לגבי מידת הכרותם עם אנשים שהיו מעורבים באלימות ברשת. התלמידים נשאלו האם הם מכירים מישהו שנפגע מאלימות ברשת או האם הם עצמם היו קורבנות, בריונים ו/או עדים למעשה אלימות ברשת. טבלה 2 מציגה את התפלגות התשובות מבחינת שכיחות, אחוזים ומובהקות ההבדלים במדדי האלימות ברשת בתחילת ובסיום הפרויקט בקבוצת המחקר ובקבוצת הביקורת. בטבלה מוצגות רק התשובות של תלמידים שהשיבו בשני סבבי השאלון.

טבלה 2. שכיחות, אחוז ומובהקות ההבדלים במדדי האלימות ברשת לפני ואחרי הפרויקט בקבוצת הביקורת והמחקר

	קבוצת הביקורת (n=33)				קבוצת המחקר (n=25)					
	מדידה אחרי		מדידה לפני		מדידה אחרי		מדידה לפני			
מכיר ¹	Chi ² _(df=1)	לא	כן	לא	כן	Chi ² _(df=1)	לא	כן	לא	כן
5.41*		24	10	14	19	.01	10	15	10	16
		70.6%	29.4%	42.4%	57.6%		40%	60.0%	38.5%	61.5%
קורבן	2.42	14	20	8	26	.01	5	20	5	21
		41.2%	58.8%	23.5%	76.5%		20.0%	80.0%	19.2%	80.8%
בריון ²	6.79	6	27	0	34	1.17	3	22	1	25
		18.2%	81.8%	0%	100%		12.0	88.0%	3.8%	96.2%
עד	15.11***	24	10	8	26	.37	7	18	9	16
		70.6%	29.4%	23.5%	76.5%		28%	72%	36%	64%

p<0.001 *** p<0.05 *

במדידה הראשונה, טרם הפעלת הפרויקט, לא נמצאו הבדלים בין קבוצת המחקר לביקורת באחוז המכירים קורבנות ברשת, אחוז המעידים כי הם עצמם היו קורבנות, בריונים ו/או עדים לאלימות ברשת. ממצא זה מעיד כי הקבוצות בתחילת השנה היו דומות זו לזו. לעומת זאת, במדידה השנייה, בתום הפרויקט, ניתן לראות כי בכיתה שלא השתתפה בפרויקט (קבוצת הביקורת), חלה עלייה מובהקת באחוז המשיבים שמכירים מישהו שהיה קורבן לאלימות ברשת ובאחוז המשיבים שהיו עדים לאלימות ברשת. בנוסף, חלה עלייה גם באחוז המעידים על עצמם כי היו בריונים ברשת. במדד

¹ מישהו שנפגע מאלימות ברשת (כמו הצקות, הטרדות, השפלות).

² מובהקות ההבדלים בין המדידה לפני למדידה אחרי לא חושבה למדד זה, עקב המספר הקטן של משיבים שהעידו על עצמם כי היו בריונים. חישוב המובהקות היה מפר את הנחות מבחן חי בריבוע לאי תלות.

זה לא ניתן לבדוק את מובהקות השינוי בגלל המספר הקטן של המעידים על עצמם כי היו בריונים. כמו כן, חלה עלייה לא מובהקת באחוז המעידים על עצמם כי היו קורבנות לאלימות ברשת. לעומת זאת, בקבוצת המחקר, לא חל שינוי במדדי האלימות לאחר הפרויקט בהשוואה למדידה לפני הפרויקט.

סיכום ודין

פרויקט "האי הוירטואלי למניעת אלימות" אשר פעל בחסות האיחוד האירופאי בהשתתפות תלמידים מרחבי אירופה וישראל בשנים 2011 ו-2012, משלב היבטים של התמודדות עם נושאים המטרידים את בני הנוער ואשר לדעת בני הנוער יש ללמוד אותם במסגרת בית הספר. הפרויקט מנסה לסייע בהעלאת המודעות למניעת אלימות ברשת ולספק כלים להתמודדות עם התופעה, בעזרת השיח של בני נוער, עבודות חקר בנושא והצגתם במרחב וירטואלי תלת מימדי, באמצעות כלים חדשניים ומתקשבים.

ממחקר הערכה שנערך לפרויקט באמצעות שאלוני סקר בתחילת ובתום הפרויקט באחת מהכיתות מישראל שהשתתפו בפרויקט עולה כי רוב התלמידים סבורים כי חשוב ללמוד על אלימות ברשת במסגרת ביה"ס. בהתאם להשערת המחקר, אכן התלמידים שהשתתפו בפרויקט הביעו שביעות הרצון רבה והמליצו לחברים נוספים להשתתף בפרויקטים דומים. ממצא זה מעיד כי התלמידים תופסים את נושא האלימות ברשת כמשמעותי ומבינים את משמעות העיסוק בנושא זה וחשיבותו. היות ומחקרים שונים מצביעים על כך שבריונים ו/או קורבנות ברשת הם לרוב גם קורבנות או בריונים גם מחוץ לרשת (Hinduja & Patchin, 2008), ישנה חשיבות רבה בהפעלת תוכניות מניעה והגברת המודעות בקרב ילדים ובני נוער.

השערת המחקר השנייה גרסה כי התלמידים שישתתפו בניסוי ידווחו כי יש להם ידע רב יותר בנוגע לאלימות ברשת ולאופני ההתמודדות עמה, אוששה בחלקה. במחקר ראשוני זה, התלמידים דיווחו כי בעקבות הפעלה התכנית אכן הם יודעים יותר על אלימות ברשת וסכנותיה, אולם ציינו כי הם מעוניינים לקבל יותר כלים מעשיים על מנת להתמודד עם התופעה. ממצא זה הינו משמעותי למתכנני תוכניות התערבות מתוקשבות בנושא האלימות ברשת. נראה כי התלמידים מעוניינים ללמוד על הנושא, אך מעבר למימד החווייתי-התנסותי, יש לספק להם יותר כלים פרקטיים להתמודדות עם התופעה.

בנוסף, נמצא במחקר כי בכיתה אשר השתתפה בפרויקט לא חלה עלייה בארבעת מדדי האלימות ברשת שנבחנו – מכיר מישהו שהיה קורבן, היה קורבן, היה בריון והיה עד לאלימות ברשת. לעומת זאת, בקבוצת הביקורת, אשר לא השתתפה בפרויקט, חלה עלייה בכל אחד מארבעת המדדים. ממצא זה יש לבחון בזהירות רבה ממספר סיבות. ראשית, המחקר נערך בשתי כיתות נפרדות, אחת שימשה כקבוצת מחקר והשנייה כקבוצת ביקורת, לאורך תקופת זמן ארוכה. במצב שכזה יתכנו גורמים מתערבים כמו כאקלים הכיתתי, מקרי אלימות בתוך הכיתה ועוד. לכן יש לבחון פרויקטים שכאלה במגוון רחב של כיתות. כמו כן, במחקר זה, המדגם שנבחר היה קטן יחסית, ולפיכך קשה לבחון את השפעתם של גורמים מתערבים כמשתני רקע, משתני אישיות ומשתני אקלים. בעתיד, יש צורך להפעיל תוכניות התערבות במדגמים גדולים יותר על מנת לזהות מגמות ברורות. כיום, אנו עדים לכך שלרשת האינטרנט תפוצה רחבה ומהירה, נגישות גבוהה, ללא הגבלת זמן ומקום, וכי קיים קושי משמעותי בזיהוי ואיתור הבריונות ברשת היות והפעילות המקוונת יכולה להתרחש בכל מקום. היבטים אלה מקשים לאתר ולטפל בתופעת האלימות והפגיעות ברשת, לכן ישנה חשיבות רבה בהפעלתן של תוכניות להעלאת המודעות ולפיתוח דרכי התמודדות יעילות הן לתלמידים והן לצוותי חינוך כמו גם להורים.

ראוי לשים לב לאופיו החדשני של הפרויקט. הפרויקט המוצג, כמו המחקר, הינם מאוד ראשוניים וחדשניים. המרחב הוירטואלי קרוב לעולמם של הילדים וככזה יש לו יתרונות לעומת פרויקטים שגרתיים יותר של התמודדות עם אלימות.

במהלך ההרצאה יוצג "האי הווירטואלי למניעת אלימות" בצורה מלאה ומקיפה, תוך הצגת סרטים ותמונות מהכפר הווירטואלי ומהתוצרים של התלמידים. בהרצאה נדון ביתרונות ובקשיים הנלווים לתהליך למידה שכזה. הניסיון שנצבר במהלך הפרויקט יכול ללמד על ההשלכות של שימוש בפלטפורמה וירטואלית תלת ממדית לשיתוף פעולה ולתהליכי למידה של סטודנטים ואנשי מחקר ויתרמו לבניית תוכניות עדכניות וחדשניות לטיפול יעיל ובונה עם תופעת האלימות בבית הספר ובמקומות אחרים.

מקורות

- וייסבלאי, א' (2011). **ילדים ברשתות חברתיות באינטרנט**. מרכז מחקר ומידע, הכנסת. נדלה <https://docs.google.com/viewer?url=http%3A%2F%2Fwww.knesset.gov.il%2Fmmm%2Fdata%2Fpdf%2Fm02856.pdf>
- טרבלוס, ת', אולניק שמש, ד', והיימן, ט' (2011). אלימות באינטרנט מול אלימות פנים-אל-פנים בקרב בני נוער. הוצג בכנס צ'ייס השנתי למחקרי טכנולוגיות למידה: האדם הלומד בעידן הטכנולוגי. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior, 29*, 129-156.
- Olenik-Shemesh, D., Heiman, T., & Eden, S. (2012). Cyberbullying victimization in adolescence: The relationships with loneliness and mood. *Journal of Emotional and Behavioral Difficulties, 17*(3-4), 361-374.
- Nicol, A., & Fleming, M.J. (2010). "i h8 u": The influence of normative beliefs and hostile response selection in predicting adolescents' mobile phone aggression—A pilot study. *Journal of School Violence, 9*(2), 212-231.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49*, 376-385.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K.J. (2004). Youth engaging in online harassment: associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence, 27*, 319-336.